

ACC. N:R M. 15967: 1-36.

Landskap: *Blekinge* ..... Upptecknare: *Konrad Magnusson,*
Härad: *Briälvne* ..... Berättare: " *Frängsta*
Socken: *Asarum* ..... Berättarens yrke: *f. d. lantbrukare*
Uppteckningsår: *1963* ..... Född år *1891* i *Asarum*

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Husbondesfolk och tjänstefolk. s. 1-36.

LUF 105

23/12-63

Skriv endast på denna sida.

Husbondefolk och Tjänstefolk,
 Allmänna Förhållanden.

Jordbruket sköttes på de större gårdarna, 50-100 t.,
 av drängar. Bonden själv deltog inte i jordens bru-
 kande. Drängarna fick på morgonen bestöd om
 vad de skulle göra, plöja, harva, köra gödset o. d.
 Under dagens lopp gick bonden omkring och såg
 till hur arbetet utfördes, för övrigt gick han hemma,
 såg till djuren. Kanotke hade han förmånde arbetet
 där hemma som skulle ha anvisningar och bestöd,
 ibland körde han bort till närmaste sanktälle för
 att göra inköp, i många fall hade en sidan hemmans-
 ägare offentliga uppdrag som skulle skötas.

Vid mindre gårdar, 20-50 t., där endast en dräng var
 anställd gick bonden själv med i arbetet, när så
 behövdes. Fanns det tre hästar plöjde drängen med de
 två och bonden brukade med den andre, o. s. v.

Jul 105

Vid skelshiftet voro på nio gårdar här i Gungvala by
anställda drängar och pigor enligt följande. I stort
sett hade det varit det samma allt sedan storshiftet i
början av 1800 talet.

Gård.	Tl.	Mästar	Kor	Drängar	Pigor
1.	90	8	25	3	2
2.	90	7	25	2	2
3.	85	8	20	2	2
4.	30	2	9	1	1
5.	30	3	8	1	1
6.	30	3	8	1	1
7.	30	3	9	1	1
8.	25	3	8	1	1
9.	20	2	6	1	—
		39.	118	13.	11.

Förhållandet nu 1963 har blivit helt förändrat. Maskin-
er har ersatt drängar och pigor. På två gårdar står lada-
gårdarna tomma, jorden är bortarrenderad. Bonden
har sökt sig till mera lönande syssla. Hantarbetaren
är anställd mot timlön, som regleras genom avtal
Laga naturaförbrukningen ingår i lönen. Hantarbetaren
kommer till arbetet i bil, av samma märke som bondens
djur. H. Hjästar, Tror, Hjänger, Pigor.

	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	
	90	-	-	-	-	-	-	-	-	(Gödborke, Potatis)
	90	-	20	-	-	-	-	-	-	
	85	1	20	2	-	-	-	-	-	(Ladugårdshästar)
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	(Hönsar)
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	(Bortarrenderat)
	30	2	8	1	-	-	-	-	-	
	30	-	-	-	-	-	-	-	-	(Bortarrenderat)
	25	1	8	-	-	-	-	-	-	
3	20	1	-	-	-	-	-	-	-	
		5	56.	3						

På mindre gårdar 20 fl. och där under skötte bonden
allt arbetets själva. I många fall hade han hemmavarande
barn som deltog i arbetet. Några linäringar
fanns inte här i oten, kanske lite bortakörskor någon
gång.

Hushållet på de större gårdarna sköttes av pigor. Lik-
som bonden hade översyn av gårdens sköttsel, hade
bondmoran översyn av hushållet. Stjälkens omhänd-
lagande, tvätt, strykning, vävning och mycket
annat.

Ofert folket, även tillfälligt lejda, hantverkare o. d. skulle
ha födan, så det kunde vara en rätt så stor samling
då det blev matdag.

På de alla minsta gårdarna fick moran ensam sköta
hushållet och i vissa systrar, kanske hade hon någon
hemmavarande dotter till hjälp.

4 På de flesta gårdarna, även de mindre, fanns loppare,

eller sam de också kallades husmän. I de flesta fall var det ett böningshus med mindre jordområde som utgjorde torpet, någon gång var det så stort tilltaget att torparen kunde hålla sig med ko. För lögenheten, som gällde på 49 år, skulle torparen betala en mindre åren desamma varje år, samt däruöver vissa dagsverken både kvinnliga och manliga. Torparekontraktet kunde ibland stipulera att då dagsverken var fullgjorda skulle torparen eller hans hustru, då bonden så fordrade, göra ytterligare dagsverken för betalning efter ortens pris.

Dessa dagsverken upptogs i allmänhet vid slåttarna, sädeskörden, potatisplukning och tröskningen, eller vid andra bränskande tillfällen.

5. Drängar och pigor var anställda för ett år, med början den 24 okt. till samma datum året efter, de som sedan frivilligt kunde, om de så vilde förnya tjänsten

eller söka sådan på något annat ställe.

Tjänstefolket var underställda legostadgen och kunde därför inte lämna tjänsten förrän tiden var ute. Veckan efter den 24 okt. var frivecka, ett slags semester, som den anställda fick begå efter gottfinnande.

Arbetsfördelning

På de större gårdarna sågs aldrig husbonden köra ute på fältet, varken med hästar eller oxar, det ansågs inte passande för honom att göra drängsysslor. En häst för lättare körslor fanns alltid på gården, den var för husbonden väkning då han skulle bort i något ärende.

Innan såvningmaskinen kom till utförde husbonden allt såvingsarbete, såvida han inte hade någon trötjänare som kunde anförtros detta viktiga arbete.

6. Vid häbärgringen körde kanske husbonden hästiäfsan

och vid sädesbärningen var han med i ladan och
säg till att kornarna blivo ordentligt lagda. Fädes-
magasinet stod under hans översende, där vägrade
han upp spannmål till djuren och vad som skulle
till kornen för att malas. Vidare säg han till djuren
i stall och ladugård. Håll reda på kornas kalv-
ningstider o. d. Djuraveln måste han själv ha under
sitt översende, sådant kunde inte överlätas åt andra.

Det ansågs inte heller passande att husmod-
ern deltog i grövre sysslar ute på gården. Innan
separatorn kom till och innan det fanns mejerier
som tog emot mjölken, handskummades denna.

Detta arbete var det roga med och utfördes därför
av husmodern, för övrigt hade han tilllygn även
pigor och hjälpredda som deltog i hushållsarbetet.

7. Ibland sägs han sitta i vävstolen då några
finare vävnad tillverkades.

På de mindre gårdarna, 50 t. och där under, där
endast en dräng och en pige fanns, måste husbonden
och husmodern deltaga i de yttre sysslorna, såvida
inte vuxna barn fanns.

Glödtiäskning deltog sällan husbonden i, för detta
arbete anlätades torpare, och drängarna då dessa voro
lediga. Arbetet ansågs inte nedläggande, men bonden
hade ju en hel del annat att syssla med varför träsk-
ningen kunde bli lite oregelbunden.

På de allra minsta gårdarna måste dock bonden vara
med i träskningen. Där fick ju det mesta arbetet utföras
av familjemedlemmarna.

8. Där antalet drängar var två eller tre, var det
den i tjänsten äldste som var i anseende närmast.
husbonden, han visste ju hur förhållandena voro och
kunde därför vid husbondens frånvaro ha tillräck-
ligt översikt över arbetet, även om han själv deltog däri, han kallades

där för fördräng. Vidare fanns där en lille dräng, en ung pojke som utförde en del lättare sysslor och ärenden. Ibland fanns även en baktepojke som vallade djuren när så utfordrades.

Pigorna skulle sköta ladugården, mjölka gödsla ut, fodra, o. d. Efter detta arbetets slut skulle de delta i sysslor som tillkom husmoderns område.

Var koantalet 15-20 eller däröver hade man en särskild ladugårdspiga som då skötte arbetet med djuren och en innepiga som gick husmodern tillhanda, i ladugården skulle denna pigga endast delta i mjölkningen.

På en del gårdar var en ladugårdstjänstare (koqubbe) anställd, denne skulle sköta djuren, även svinen, kugga spisved, o. d. Här behövde pigorna endast ^{utföra} mjölkningen, detta arbete var nämligen länge en kvinnlig syssla.

På många gårdar var "kögublen" systla anfördd
någon efterbliven, senil människa, denne var i
anseende den lägsta av gårdens personal.

Först i början av 1900 talet, i och med mjölk-
maskinens tillkomst kom det vana och utbildade
ladsugårds-skötare till.

I husligt arbete deltog inte männen. Då
ett djur slaktats fick kvinnorna ta hand om
tillagningen, utom styckning och insaltning,
detta gjorde männen, helst husbonden själv.

Att män deltog i kvinnligt arbete ansågs
inte passande. Det var inte vidare manligt att
mjölka sig heller att gå bland en skara fruntimmer
och med en skära avmeja säd, eller att ta upp
säd efter en lile. Om en dräng hade setts i tha
vid en spinnerock och spinnna skulle han genast
10 fått ett skimmer av löje över sig.

Friska illa blev det för en kvinna om hon gick till skogen med säg och yxa, eller deltog i dikningsarbete, sådant var karlgöra. Däremot var det inte ovanligt att kvinnor voro med och spiddde gårdset på åkern.

Ofredtätande arbete för både män och kvinnor var slakt av hästar eller att ta befattning med jälvädda sådana, vidare att kastera föl, kalvar eller smågrisar. Allt sådant arbete överläts åt "raskaren". Somme arbete ansågs så orent att den talrike och fräsked kan använt vid måltiden, som bestods konum, kastades bort, ingen ville beagra dem sedan även om de diskades aldrig så nog.

Efter hand dog dock raskarna ut och motviljan för hästkött försvann, nya aspekter kommo till och då kunde gårdens folk utföra ^{och deltaga i} detta arbete utan att känna sig
11. mindervärdiga.

Ett annat meddätlande arbete var att bortföra latrin, dock inte på den egna gården, där var det gårdens renhållning som man måste ta hänsyn till, men att bortföra detta avfall hos främmande människor ansågs däremot vara meddätlande. I Karlskrona sköttes renhållningen i forna dagar av en del bönder från kringliggande landsbygd, detta arbete ansågs för mindervärdigt och dess utövare vara ett folk för sig.

En sådan bonde hade itagit sig renhållningen för en hel stadsdel och så mycket avfall som här blev kunde han inte alltid köra direkt frakta hem till gårdens åker, han lade därför en del i komposter ett stycke utanför staden för senare hämtning. Det blev emellertid anmärkning, lukten från komposterna spred sig in i staden så han blev ålagd att föra bort dem. Så försökte han blanda salt i högarna.

Han hämtade salt från saltkutorna, deras botten
skrap var smetigt och mindervärdigt så det fick
han så gott som gratis. Detta salt blandade han i kam-
posterna, men någon nämnvärd förbättring blev
det inte. Folkhumorn var emellertid genast framme
och gav mannen namnet 'dyngesattaren', ett namn
som följde honom och hans efterkommare i långa
tider.

Förhållandet i staden ändrades så småningom till
det bättre. Allt avfall skulle samlas i lämpliga körl
varför hämtningen blev behändigare och efter hand
ansågs det därför inte nedättande att köra hem
'stassdynga'. På senare tid kom renhållningsverket
till och övertog allt det här arbetet.

13. Fjöllets tid i fjorna dagar var lång. På
sommaren skulle slätten börja senast klacken pyra
och sluta vid solens nedgång. En äldre man

blev tillfrågad om hur folk kunde stå ut med en så
lång arbetsdag. - Inte var det så fulligt, sade mannen.
- Det var ju mest ängsslätter på så kallade Lövängar,
vi tog en ljungbuske här och lite gökört och konvalje
blad där. Slättern hade en viss högtidlig stämning
över sig. Män och kvinnor borde vara i snyttade
kläder, detta hörde slättern till. Vint var slättdagen
dagens läng, men allt emellanåt fogs en vilostund
under ett skuggigt träd och då blev det staj och strätt.
Matrasterna var väl tilltagna, så inte var det
något slavgöra inte, och så var det sol och sommar
och efteråt väntade slättergillet.

14. Då slättern var över började inte arbetet så
tidigt, men klockan fem borde man vara uppe och
sätta i gång så smitt. Först var det med slagträsk-
ningen, då skulle man ^{upp} vid fyro-fem tiden och
ottetioke, för att sedan då dagsljuset kom och

väderleken inte var allt för ruslig fortsatte uti på åkorn eller i stogen, skulle den dåliga väderleken se ut att bestå fortvettles tröstningen hela dagen

Vid skulskiftet blevo trösk och slättnmaskiner mera i bruk och då började arbetet inte förvära sju på morgonen för att sluta sju på kvällen.
Arbetstid och fritid.

Arbete åt hushållsfolket på kvällarna fräckorn, Pigan kardade och spann, diängerna band konst, slöjda de eye och hockskraft, kretade näpsepinna o. d.

Det kan vara intressant att återge vad en liten skrift i lantbrukshållning, författad av J. Ahrenius tryckt 1880, har att säga om diängens och pigas arbete på kvällarna:

"Inne arbeten och sysslor.

15. Kvinorna häckla, kardla ull och spinna, sticka stanspor och tröjor, väva, sy och frätta annan hushålls

"Du gammalt fordras man, att en dräng skulle under vintern på aftnar och otlor, efter tårkens slut göra ett par kälkar med skaklar, en arbetsvagn med stegar (dock utan hjul) 2 grepar, 4 röfsor och 1 karotäd. Du mera träffar man endast i Skogsbygderna något slöjdande ålakt tjänstefolket under aftnar och morgnar den mörka ärtiden. Önskligt vore dock att husslöjden åter måtte väckas till liv, då många lönande arbeten skulle kunna utföras i den tid, som nu användes till sömnaktighet och lättja, med det onda som härav följer."

Billige industriveror gjorde slut på det mesta av husslöjden. Tack vare maskiner blev arbetstiden kortare, vid sekelskiftet. Arbetstiden var i regel slut klockan sju, då kvällsmaten äts, därefter var tjänarna fria för dagen. Numera är ingen tjänare i husbondens 16. Post arbetstiden är reglerad genom avtal viss tid på året är lördagarna fria.

Någon fritid fruntörens söndagarna förekam inte. Helt fri var man inte ens då, ty djuren skulle ju passas, bästa fritiden var på sommaren då djuren voro ute på bete. Var det flera tjänare på gården kunde dessa komma överens om åtagande av någon annans arbete, så kunde denne få en helt fri söndag. Då någon var fri gick han hem till föräldrarna eller gick han till någon god vän eller anhörig. Ofta stanna på gården och där gå helt sysslös var inte passande. Man bröde givetvis tala om vad man begär sig då man var fri.

Skindleärings arbetstid var lika som de vuxnas. Oftid fanns det smisyslor för dessa att utiätta.

Ofta utiätta arbete för egen räkning fick ske under fritiden. På en och annan gård fick tjänarna tvätt av kläder, om inte gick han hem till föräldrarna med sin tvätt, kanske var han god vän med någon löpare

och kunde då få kläderna tvättade och lagade hos dem.
 När någon tjänare var fri och besökte sitt hem kunde
 han få en spann mjölk eller en kaka bröd inred sig,
 om det nu var en luggelig bonde han var hos.

Tungänge.

Främlen av samhällighet fruktade då bonden var män
 om sina tjänare, då hålla dessa gärdens och bondens i
 akt och vördnad. Var däremot bonden sträng och ogin
 var det inte mycket bevänt med samhälligheten, frukt
 och skara blev följden. Ett ordspråk sade: "Sådan huse
 sådan dräng."

En tjänare betraktades inte som medlem av fam-
 iljen. Undantag fanns dock för gamla hantjänare.
 Fanns en sådan kunde han många gånger anses
 som en familjemedlem. Han kunde kanske kämma
 till gårdens förhållande och skötsel bättre än
 bonden.

På mindre gårdar där endast en tjänare fanns, blev denne med tiden nästan som medlem i familjen. Han eller hon kunde också få dela bostad med någon av de övriga familjemedlemmarna, åtminst om en under den kalla vintern. På sommaren låg man på något oeldat vindrum. Drängen, om det fanns någon sådan, jämte gårdstjänsterna flyttade ut på häststullen då höst blivit inbränt, där låg man sedan hela sommaren.

På större gårdar fanns särskilda dräng och pigkammrar. Drängkammaren kunde vara inredd i något uthus till vid sidan av bygghuset där då eldstad var kopplad till bygghuset murstock. Pigkammaren var för det mesta inredd i boningshusets övervinning, där då eldstad var inrättad.

Dåliga bostäder omtalas från Skåne, där drängen
19. ma fick ligga i avbalkningen i stall eller svinkhus med.

med endast den värme som kom från djuren.

År 1926 avskaffades tjänstefjansstodgan, i och med detta blev löstäderna bättre. Det gälde för bonden att få behålla tjänarna, dessa voro inte bundna för ett helt år, då lönen nu utgick månadsvis kunde de säga upp sig och söka något bättre.

Sina tillhörigheter förvarade tjänarne i sin klädeskista, på något vindskum. På senare tid kom kofferten som förvaringsrum. Yngkläder fick de hänga vid sidan om på någon vägg.

I dagligstugan bodde inte tjänarne uppehålla sig utan möjligen på söndagarna, då bonden höll andakt med att läsa upp dagens text. Drängarna hade sin kammare och pigorna sitt kök eller kammarer att hålla till i. Lark skulle alla vara i dagligstugan vid jul och andra större högtider då 20 middagen gemensamt aväts där.

Vid de mindre gårdarna äto allt folket tillsammans.
Husbonden satt vid bordets hötända och hustrun mitt
emot, och han var deltog i måltiden.

Här kan en egen domlighet antecknas. På många
gårdar deltog inte hustrun i måltiden, han höll
sig borta vid spisen och hade därifrån översyn över
folk och mat. Mången gång kunde man få höra
att bondhustrun var kuschad till att hålla sig
vid spisen, men detta torde vara fel. Gärnat fanns
det bondhustrur som hade kamör till att stå
varje antyden om mindervärdighet, men hon ville
inte vara med, hon stööt i fulla drag av att sitta
i spisen och se gårdens folk stöota av vad hon
had ansett, detta gick bäst för sig från spisen.

Vid de större gårdarna äto husbondefolket
för sig och tjänarna för sig. Trosten torde i stort sett
21. varit lika. Stjöst extra torde dock ibland förekommit

1911

vid husbondefolkets bord. På de allra största gårdarna 100 fl. och däröver, var nog skillnaden i kosten störst på de gårdarna förkäm vad folket kallade herrskapsmat.

Hade man gäster fick inte tjänarne vara med, kanske någon gång på de mindre gårdarna. Dock kunde något av kalasmaten ges åt tjänarne vid den ordinarie måltiden.

Förändringen i detta kosthållssystem blev mer och mer ändrat efter första världskriget. Tjänarne började bo hemma hos främlarna. Cykeln blev varq mans ägendom så man var inte så mycket beroende av oständet. Men tog matstök med sig och banden slapp kosthållet, men måste då betala högre lön.

Var tjänarne från långt bort liggande trakt kunde dock kost och logi bestås som förut, men detta blev

22. allt mera sällsynt.

Numera är förhållandet helt omändert. Bondpigor förekommer inte numera, kanske finns det ett hembiträde, men det borde även det vara sälsynt. Drängen är numera lantbrukare, kanske har han egen bostad, eller bor han i hus tillhörigt gården och betalar då hyra för detta. Dräng och pigkammare hör en svuren tid till.

De kallad "folkstua" förekommer inte här i orten, kanske kunde man kalla så den kammare som förekom vid brännerier och stäckselsfabriker, där fanns nämligen en kammare för personalen. De som bodde längst borta ^{från} där sina sooplatser ävenså möjligt att där koka kaffe och värma upp sin mat-säck. Hit till denna kammare kom och gick folk för att prata bort en stund, en eller annan kunde även där få logi om han nu inte var allt för oanständig. De större gårdarnas drängkammare var nog

också sådana ställe, om de inte låg allt för nära
övriga bestäder.

Till kyrkan fick tjänarne gå, om de så
vill, då de hade fria söndagar. Rätt ofta skulle de
höra kyrkostyvt åt gårdens folk och kunde då bevisa
guds tjänsten. I kyrkan hade varje by och hemman
sin bänk. Inne finns här i församlingens kyrka några
bänkdörrar i bevar där ^{hemm}byns och hemmanets nummer
finns påmålade. De små gårdarnas drängar fick nog
gå med sitt husbondefolk in i bänken, men inte
storböndernas drängar. Högst bort i kyrkan fanns
bänkar utan namn och nummer, de voro avsedda
för tjänstefolk och andra gemene.

Förhållandet mellan tjänare och gårdens
jämnåriga ungdommar var i vardagslag ungefär
jämntällt. Alla fick nämligen deltaga i arbetet
24. och då blev skillnaden inte märkbar.

Vid festliga tillfällen var skillnaden större. Bondens datter dansade inte gärna med drängen och sonen inte med pigan, sådant ansåg man kunde ästadkomma 'prat'. I fröna dezas folkdanser fick dock drängen vara med, men dansade då inte så utpräglad i par, som på senare tider. I folkdansen lät man ofta danspartner och då var det svårare att utpeka något förhållande.

Det fanns även andra fester där alla ungdommar skulle vara med, även tjänarne. Detta var de så kallade arbetsfesterna såsom slättegillet efter slättern och bryttegillet då limet hade bränts.

Trunkor blev det dans på lögen vid dessa tillfällen och då var det ingen klasskillnad. Alla hade ju deltagit i arbetet och då var alla lika. Vidare förekom det "slutlagille" då potatisen hade plöckats upp, här var också alla med, men någon dans efteråt var då sålöst.

Gemensamma fester anordnades av byns ungdoms-
mar, isynnerhet så kallade gökattor. Här fick alla,
som voro villiga att betala sin andel, vara med,
lekas och dans på ängen frikost, ingen stillnad
fanns då ju var och en hade betalt sin andel.

Om bondens ungdommar däruat anordnade
något ungdomskalas i hemmet var det sällan att
tjänarne fingo vara med. Man bjöd sina likes och
hade då hopp om att bli bjuden igen.

På 1900-talets början anordnades rätt ofta slädpartier
på vintern, då slädfört var bra. En lång rad med
slädar samlades på utrett tid och ställe varefter man
körde en rundtur på en mil eller två. Det hela slutade
med kalas och dans på något hotell eller större gård,
där gott utrymme fanns. På dessa slädpartier fick
var och en manlig deltagare betala sin andel, flickorna
26. som voro med behövde inte betala. Drängar eller

pijor var sällan med, drängarna möjligen som
skjutkarlar.

Ungdommens nöjesliv var till främ mot
1800 talits slut inskränkt. Stöjen och lek var bortkastad
tid, till och med tyrd, ungdommen skulle hållas i
arbete, var den tidens ordning.

Som förut är nämnt skulle tjänare och även bondens
egna barn under höst och vintertiderna ägna sig
åt hemslöjd i olika former, denna slöjd utövades i
storstugan vid brasan i spisen, eller kring sätteggen.
Vid dessa tillfällen förekom även ett inslag av nöje,
där sjöng visor, gissade gåtor, berättade sagor o. d., vilket
höjde stämningen och underlätade arbetet.

Längre fram i tiden då arbetet för dagen var slut fick
drängarna gå till sin kammar och pijorna till sin.

Det kunde då många gånger bli friska kvällen, kanske
27. fanns på drängkammaren ett dragspel eller kortlek att

ett fridiva tiden med, kanske fanns där några vis-
käften med viss "trykta; är", vilka kunde grävas
och övas in. Tidningar och böcker var sällsynta på
diänghemmanen. Pägarna hade det kanske inte så
hust, de kunde ägna sig åt något handarbete o. d.

Frågan är om inte kvällarne med den forna
tidens arbete vid spisbänan var mera underhål-
lande än de kvällar som kommer efter arbetstidens
avkortning.

På tjänstehjonstidgan 1926 blev borttagen
och därmed tjänarna mera självständiga blev ge-
menenskapen mellan tjänare ^{och} bondens dommer
mindre och mindre. Vid lojdanser och allmänna
dansbaror träffades ungdommen från skilda ständ
och yrken, dock höll sig bondens döttrar och söner
sig borta från åtminstone sin egen gårds tjänare.

Vid de allmänna dansbarorna kunde

särskilda ställen ha namn efter ungdommens sociala ställning tex: "Pischörnan" här höll bond-
pigorna till, "Tradettfjörsten" här var fabriksflickornas
plats, dessa kallades nämligen för "Tradetter". "Snobb-
män" här var det kontorister, bondbönder och dito
flickor, handelsbiträde och liknande.

Da folkparkerna i början av 1900 talet upp-
kom var det mest arbetarungdom som besökte dessa
ställen. Inom nog etablerades emellertid dansbanor
och bygdegårdar vilka uppsökte av ungdommar
från andra stånd. Den sociala skillnaden bland
ungdommarna blev nu större än någonsin. Först
i våra dagar har den skillnaden blivit allt mer
och mer utjämnad.

Häskonst

29. Bondernas tjänstefolk kom nog mest från Torp
och brukstugorna, en och annan från kantverkshem.

Ungdomen
och småbruk tog också sådan plats, inrymdhet då
det var frägen om en bra bonde.

Da länge en ung tjänsse behöfde stöd från hemmet
sökte man plats i hemorten. Da man blivit lite
mera försigkommen tog man gärna plats längre bort
såsom i Skene, Denmark även Tyckland kunde komma
i fråga. Småbrukens ungdom togo gärna plats på
månstörre gård. Familjerna voro i allmänhet
stora, de äldsta måste därför söka sig bort. En stor
del av bondeungdommen reste till Amerika. Någon
kunde efter en del år komma tillbaka och slå sig
ner i hemorten som egna jordbrukare. Flickorna som
reste bort kommo sällan hem för att stanna, de
blevo snart gifta och blevo på så sätt medborgare i
det nya landet.

Om en bondson eller dotter togo plats som tjäna-
30. re blevo de behandlade som mera jämnliska av

och gårdens folk, men man fick hålla till i dräng-
kammaren och hon i pigkammaren, oftast var
från ett bondhem i mycket dock betydligt på
anseendet.

Giftumål mellan tjänare och gårdens ungdom
kunde förekomma, men ansågs inte passande. I de
flesta fall sökte bonden och hans hustru omintetgöra
en sådan förbindelse. Många tragedier har blivit
följden av denna åsikt om minderståndighet.

Var det emellertid en hurtig dräng eller en
rask pige och bonden och hans hustru inte höll
allt för hårt på stånd och jämnbördighet, kunde
ibland giftumål komma till stånd mellan bon-
debarn och tjänare, men det var sällsynt.

31. Före detta tjänares ställning som husbönder blev
det samma som om de varit födda bondebarn,
deras tjänare fingo nog inte bättre för det.

I bland kunde denna sorts husbönder goas över sin framgång och bliva än mera fördömda än andra bönder.

Husbondsvälde.

Husbonden tilltalades av sitt tjänstefolk med "bonnen" (inte bonden) eller också med efternamnet. Hustrun tilltalades med "mor" och förnamnet t. ex. fru Elsa, mor Lina o. s. v. I bland sade endast "moran".

Då gården hade fördräng fick denne besked om vad som skulle göras, i annat fall fick tjänarne besked vid brukstbordet. Var det gamla vana tjänare togs de gärna till råds då göromälen avhandlades.

Bestyrkning förekom inte. Någon gång kunde lilledrängen få sig en öfif, om han gjort något galt. De stöne drängarna vigade sig bonden inte på.

Pigorna fingo mest muntligt avett om man var på dåligt humör.

På 1800 talet blev nog mängden yngling och flicka strängt hållna på sin förtä plats, men efter hand som de växte till sig och blevo vana vid arbetet kunde de nog i de flesta fall säga ifrån när det gick för långt.

Efterblivna människor fanns på många gårdar, dessa blevo ofta illa behandlade, de var ju "tosingar" och sådana var det inte så många med.

Skatthållningen kunde här och var vara dålig, men följden blev att omlyte av tjänare hörde till ordningen på en sådan gård. Skätalen blev där-
efter.

Tjänstetjänstutgången kände man till, både bonden och tjänaren, men att med stöd av denna
33. kända tillbaka en aviken tjänare torde nog sällan
förkommit.

En sådan tjänare var nog inte ovillig att ställa
sitt trassel och besvärigheter då han kom tillbaka.
Hede gården någorlunda gott rykte om sig
kunde en ny tjänare snart erhållas.

Eft. äga "i mantal satt jord" var adels-
märket för forna dagars allmog. Den som inte
ägde jord var inte berättigad att delta i folkets
rådslag. I de gamla sammanbyggda byarne med
jorden utlagd i många små tegor allt efter varje
bondes hemmanstal var det bönderna som bestämde
byn och socknens angelägenheter. Icke jordägare
fick inte besätta sig i själva byn, de fick, med by-
stämman tillåtelse slå sig ner på allmänningen
som låg utan byn. Där bodde hantverkare, bösmän
o. d. Här och var fanns kanske en beaktad med
någon änka eller änkling kanske med en flock
34. barn omkring sig. Hede dess en tjäppa eller ett torp

var dock jorden byns egendom. Hägenhetens innehavare kunde, om han ådergit sig byns ovilja, helt enkelt köras bort från stället. De var, som de även kallades, löst folk och fick finna sig däri.

Hadde en bonde förlämnat sig sin gård, kanske blivit utfattig, och hamnat på allmänningen var han gemast nedflyttad till det lösa folkets nivå. Hadde han avhänt sig gården till släkten kunde han som undertagsman eller gårdsmän stanna kvar i byn.

Om någon däremot av det lösa folket på ett eller annat sätt blivit ägare av jord upptogs han som böndernas jämlik.

Den här bönderätt till jord tycks liksom en arefaktor fortsatt ärvundraden igenom. Även sedan byarna genom storskiftet sprängdes fortsatte den. Bonden

35. såg helst att hans barn blev gifta med annan bondes

born för att sedan fortsätta som bönder. Ännu i
härnan av detta århundrade förmärktes denna jord-
bundenhet. Torpare, hantverkare, industriarbetare o. d.
voro från bondens synpunkt sett på ett lägre plan.
Först i våra dagar har en annan åsikt gjort sig
gällande. Att äga "i mantal satt jord" har mistat
sin glans.